

Володимир Н. Парсяк, Маріна Солесвік, Катерина В. Парсяк
**ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА
РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ОСВІТИ**

У статті, спираючись на відомості про розвиток бізнес-активності населення після набуття Україною незалежності, запропоновано власне бачення причин піднесення підприємницької освіти. Аналізуючи його поточні тенденції, визначено завдання, що постають перед ВНЗ та їх структурними підрозділами, які мають відповідну спеціалізацію.

Ключові слова: ринок; підприємництво; бізнес-освіта; освітні послуги; вищі навчальні заклади; менеджмент.

Табл. 4. Лит. 12.

Владимир Н. Парсяк, Марина Солесвик, Екатерина В. Парсяк
**ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

В статье, опираясь на информацию о развитии бизнес-активности населения после обретения Украиной независимости, предложено собственное видение причин активизации предпринимательского образования. Анализируя его текущие тенденции, определены задачи, возникшие перед ВУЗами и их структурными подразделениями, имеющими соответствующую специализацию.

Ключевые слова: рынок; предпринимательство; бизнес-образование; образовательные услуги; высшие учебные заведения; менеджмент.

Volodymyr N. Parsyak¹, Marina Solesvik², Kateryna V. Parsyak³
**ECONOMIC ASPECTS IN FORMATION AND DEVELOPMENT
OF ENTREPRENEURSHIP EDUCATION**

Based on the information about business activity development of population after Ukraine's independency declaration, the authors of the article offer their own vision of the entrepreneurship education development. Analyzing the current tendencies in the work of higher educational institutions and their departments which have the corresponding specialization, new objectives are set to foster their further development.

Keywords: market; entrepreneurship; business education; educational services; higher educational institutions; management.

Постановка проблеми. Започаткування підприємницького руху в Україні розпочалося одночасно з переходом від адміністративно-командного управління народногосподарським комплексом колишнього СРСР до державного регулювання економічних процесів у незалежній країні. Цей період відзначився стрімким зростанням бізнес-ініціатив. Серед перших на такі події відгукнулися навчальні заклади, наслідок чого виник та почав стрімко розвиватись особливий сегмент ринку освітніх послуг – підприємницька освіта. Теперішнє ставлення до неї – неоднозначне. Хтось вважає такі послуги з боку ВНЗ цілком природною реакцією на суспільне замовлення і вітає їх поширення та урізноманітнення. Комуś, навпаки, здається, що критична межа по-

¹ Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolayiv, Ukraine.

² Stord/Haugesund University College; Bergen University College, Norway.

³ Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolayiv, Ukraine.

треб вітчизняних роботодавців вже подолана і відбувається «надвиробництво», яке потрібно зупиняти, вдаючись навіть до непопулярних заходів.

Протиріччя між носіями цих поглядів далеко не діалектичне: ті, хто тримає у руках важелі впливу на вищу школу, застосовують різноманітні інструменти протидії ініціативам «знизу». Водночас між операторами на ринку освітніх послуг посилюється конкурентне протистояння. Усе частіше ВНЗ звертаються до маркетингових інструментів, без огляду на те, що вони (перебуваючи поза контекстами таких фундаментальних категорій як якість та соціальна відповідальність) несуть у собі чималі небезпеки, в першу чергу, для самих продуцентів.

Аналіз останніх публікацій. Відомі нам дискусії з цього приводу [2; 5; 10; 12], хоча і містять цікаві пропозиції та узагальнення, мають скоріше емоційне забарвлення і не завжди містять конструктивні пропозиції.

Невирішені частини проблеми. Здебільшого, автори наявних публікацій з теми концентрують увагу на нагальних проблемах, не занадто переймаючись тим, що вони мають причини цих проблем та наслідки для майбутнього. Саме у цих взаємозв'язках, на наш погляд, потрібно шукати відповіді на актуальні питання сьогодення. Інакше рішення, що приймаються, не стільки покращать ситуацію, скільки змінять зовнішні ознаки чинних негараздів або навіть створять нові.

Мета дослідження. Виходячи з вищевикладеного, автори поставили собі за мету з'ясувати історичне походження підприємницької освіти у нашій країні, оцінити її поточний стан та визначити стратегії подальшого розвитку.

Основні результати дослідження. Одна з характерних рис України недалекого минулого — продуценти з високим рівнем концентрації основного капіталу. Прихильність до них обумовлювалася інституціональним вектором тогочасної економічної парадигми. Її конструктори пов'язували перспективи збільшення фізичних обсягів товарної маси, зростання продуктивності праці, підвищення ефективності використання ресурсів, покращення стандартів життя громадян із створенням великих підприємств. Усі вони належали державі — «глобальному підприємцю» з монопольним статусом власника та розподільвача національного багатства.

Міністерства й відомства приймали рішення щодо номенклатури, обсягів випуску продукції, інвестицій у будівництво нових та реконструкцію вже працюючих заводів і фабрик, об'єктів інфраструктури. Виконання волі «центру» було обов'язком (почесним, як тоді вважалося) найманих працівників. Вони складали переважну більшість населення країни. Це мало наслідком, зокрема, пригнічення у громадянах приватновласницької ментальності. Між тим, наприкінці минулого сторіччя, відсторонившись від хибних методів позаекономічного примусу до праці, але не засвоївши нових, тодішні керівники держави втратили контроль над її величезним господарством. Зрештою, замість «глобального підприємця» з'явилися десятки і сотні тисяч охочих до роботи господарів. Рік від року їх більшало (табл. 1).

За період спостереження кількість малих підприємств зросла майже на 700%. Рухався вперед й середній бізнес (державна статистика виокремлює його у самостійну групу з 2006 р.). Більшості тих, хто започатковував власну

справу 22 роки тому, часто бракувало професійної освіти та досвіду. Про це свідчать дані опитування: на початку незалежності 26% власників МСП не накопили навичок організаційно-управлінської роботи до започаткування справи; на 37% підприємств серед керівників не було спеціалістів з бізнес- або менеджмент-підготовкою; на 20% — бракувало фахівців з досвідом управління, а ще 60% користувалися послугами лише 1–2 обізнаних керівників [6, 15].

Таблиця 1. Чисельність невеликих підприємств в Україні, од.*

Категорія підприємств	1991	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Малі	47094	217930	253791	272741	283398	295109	307398	324011
Середні	-	-	-	-	-	-	52135	56008
Разом	-	-	-	-	-	-	359533	380019

* складено за даними [3; 9].

Ось чим пояснюється виникнення потреби у відповідній вищій освіті. І ринок (а він поширив свій вплив і на невиробничу сферу) відреагував зустрічною пропозицією. Табл. 2 свідчить, що кількість ВНЗ збільшувалася до позаминулого навчального року із середньорічними темпами у 2,3% і з 2000–2001 н.р. по 2010–2011 н.р. зросла на 10,79%.

Таблиця 2. Кількість ВНЗ третього та четвертого рівнів акредитації, од. [7]

Показники	Навчальні роки						
	2000/ 2001	2003/ 2004	2005/ 2006	2006/ 2007	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011
Кількість закладів всього,	315	339	345	350	353	350	349
в т.ч. за формами власності							
Державні та комунальні	223	235	232	236	240	242	243
Частка до загальної кількості, %	70,8	69,3	67,2	67,4	68,0	69,1	69,6
Приватні	92	104	113	114	113	108	106
Частка до загальної кількості, %	29,2	30,7	32,8	32,6	32,0	30,9	30,4

Водночас звертає на себе увагу той факт, що застосування засобів стримування, які запровадило останнім часом Міністерство освіти і науки України, далися в знаки. З 2008–2009 н.р. кількість приватних ВНЗ почала зменшуватись (у 2010–2011 н.р. — на 6,2%), відбившись відповідним чином й на динаміці їх загальної кількості. Вважаємо, що цю тенденцію посилюють і замовники освітніх послуг, які стають дедалі вибагливіші до якості освіти. Відійшли у минуле часи, коли головним мотивом вступу до «вишу» був диплом. Сучасна молодь потребує ґрунтовних знань, аби з користю для себе використати їх у подальшому житті. За інформацією профільного міністерства, станом на 02.09.2012 до 120 вищих навчальних закладів надійшло менше 100 заяв, до 13 — менше 10, а до Українського інституту лінгвістики і менеджменту та Хмельницького інституту конструювання моделювання швейних виробів — лише по 1 заяві [8].

За законами товарно-грошових обмінів, специфічний попит відбився не лише на обсягах пропозиції, але й на її структурі (табл. 3). Як бачимо, у наведеному переліку 10 найпопулярніших галузей знань, беззаперечним лідером є «Економіка та підприємництво» (15,15% від загальної чисельності студентів).

Разом із «Менеджментом та адмініструванням» ці показники ще більше — 19,96%. Отже, час плине, а підприємницька освіта залишається у фаворі.

Таблиця 3. Підготовка фахівців у ВНЗ III–IV рівнів акредитації (2010–2011 н.р.) [7]

Галузі знань	Чисельність студентів, осіб	Частка, %	Випущено з ВНЗ, осіб	Частка, %
Всього	2129835	100	543743	100
Економіка та підприємництво*	322649	15,15	9893	1,82
Право	142743	6,70	2034	0,37
Менеджмент і адміністрування	102337	4,80	841	0,15
Гуманітарні науки	99856	4,69	420	0,08
Педагогічна освіта	71024	3,33	1702	0,31
Транспорт і транспортна інфраструктура	67437	3,16	747	0,14
Інформатика та обчислювальна техніка	53933	2,53	223	0,04
Будівництво та архітектура	55006	2,58	272	0,05
Машинобудування та матеріалообробка	52400	2,46	677	0,12
Природничі науки	49330	2,32	194	0,04

* Відповідно до чинних нормативних документів, дана галузь знань складається з таких напрямів фахової підготовки: фінанси і кредит, облік і аудит, економіка підприємства, маркетинг, банківська справа, управління персоналом та економіка праці, товарознавство та комерційна діяльність тощо.

За законодавством, вищий щабель набуття професійних знань складають освітньо-кваліфікаційні та освітні рівні: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр [1]. Останнім часом в Україні точаться інтенсивні дискусії з приводу подальшої долі освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст», що пов'язано з асинхронністю систем вищої освіти в державах «нової хвилі незалежності» та тією, яка сформувалася на європейських теренах, особливо після проголошення Болонської Декларації (Україна приєдналася до неї у 2005 р). У першому випадку ця система — дворівнева з тривалістю у 5 років (4+1). Останній рівень — альтернативний: бакалавр обирає між перспективою бути спеціалістом або магістром. У другому випадку система триврівнева: бакалавр (3 роки) — магістр (2 роки) — доктор. За межами такої системи залишаються спеціалісти та кандидати наук. Подолати невідповідності взялося МОН України, схваливши у 2010 р. «Концепцію організації підготовки магістрів в Україні». У її підґрунтя заклали наступні новації:

1. Розподіл програм підготовки магістрів на дослідницькі (передбачають поглиблення студій в одній з наукових галузей); професійні (націлені на формування управлінських компетенцій у певній галузі професійної діяльності); кар'єрні — вдосконалюють здобуті теоретичні знання і досвід для кар'єрного зростання та підготовки до управлінської діяльності.

2. Продовження нормативного терміну навчання магістрів до 1,5–2 років. Виходячи з того, що в документах Болонського процесу тривалість навчання на двох циклах складає 5 років, визнано за необхідне перейти на дворічну магістратуру для випускників трирічного бакалаврату.

Для реалізації цих ідей треба внести зміни до чинного законодавства. У Верховній Раді перебуває наразі 3 версії пропозицій щодо реформування вищої освіти, але який з них і коли саме буде прийнятий — невідомо. Як би там не було, той, хто прагне набутти підприємницьких компетенцій, має «інвесту-

вати» у цей особистий проект 5 років власного життя, а також неабиякі кошти. Справа у тому, що, незважаючи на здавалося б очевидну потребу у наданні ґрунтовної підприємницької освіти своїм громадянам для їх подальшої ефективної самореалізації, формування позитивної громадської думки щодо тих, хто започатковує власну справу, держава, навпаки, скорочує обсяги відповідного замовлення вищим навчальним закладам (табл. 4).

Таблиця 4. Чисельність студентів, які завершили цикл навчання за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями (2010 р.) [7]

Напрями підготовки	Завершили навчання, осіб	З них навчалася за рахунок		Частка тих, хто навчався за рахунок, %	
		державного бюджету	місцевих бюджетів	державного бюджету	місцевих бюджетів
Молодші спеціалісти					
Економіка та підприємництво	12782	4729	124	37,0	0,9
Менеджмент та адміністрування	304	81	-	26,6	-
Бакалаври					
Економіка та підприємництво	12753	526	-	4,1	-
Менеджмент та адміністрування	2264	75	-	3,3	-
Спеціалісти					
Економіка та підприємництво	62421	7899	103	12,6	0,2
Менеджмент та адміністрування	22445	3604	84	16,1	0,4
Магістри					
Економіка та підприємництво	28221	7393	7	26,2	0,02
Менеджмент та адміністрування	8264	2297	14	27,8	0,2

Як бачимо понад 80% майбутніх економістів та підприємців навчаються власним коштом. А надавачі освітніх послуг, потерпаючи від недофінансування, розв'язують власні проблеми, збільшуючи ціну на свої послуги. Так, скажімо, 2012 р. річна вартість навчання за спеціальністю «фінанси і кредит» у КНЕУ імені В. Гетьмана складала 13718,2 грн, «облік і аудит» у Дніпропетровському університеті економіки і права – 10046 грн. Це при тому, що у травні 2013 р. середньомісячна заробітна плата в Україні була 3253 грн. У цьому контексті набуває особливого значення окреслення критеріїв та застосування відповідних методик визначення здатності індивіда до ефективної підприємницької діяльності. Інакше молоді люди, марно витративши час (ресурс, що не поновлюється) і чималі гроші, не набувши належної підприємницької культури та компетенції, залишають свої мрії.

З'ясуємо діалектику поглядів на взаємозв'язок між поняттями «підприємництво» та «менеджмент». Потреба у цьому існує, оскільки набула поширення думка, що «підприємець» – поняття ширше, ніж «менеджер». Пояснюється це тим, що підприємець інтегрує в собі якості менеджера, в той час як менеджер, аби бути успішним, має ще й започатковувати бізнес. Отже, менеджеру повин-

ні бути притаманні підприємницькі якості, які мають вдосконалюватися до рівня підприємця з плином часу.

Наведений підхід виглядає слушним, як на нас, лише відносно корпорацій. Що стосується невеликих підприємств (а ми вже переконалися у тому, що саме вони є найпоширенішою формою імплементації підприємницьких проєктів), тут постать менеджера домінує над постаттю власника. Це, як свідчить досвід, ознака саме останнього часу. Тому серед джерел живлення потенціалу невеликого підприємництва перебуває використання технологій сучасного управління фірмою — одного з його найслабших місць. «Дев'ять з десяти фірм зазнають невдачі через нестачу належного управління» [11, 20].

Певні риси підприємця, якщо вони не були успадковані⁴, можуть виховуватися. Якщо ця гіпотеза вірна, то система освіти має будуватися на концепції підприємництва з відповідними вимогами до освітніх програм, починаючи з дошкільних навчальних закладів, середньої школи і до університетів та бізнес-шкіл. Наврядчи подібна «революція» може відбутися в Україні найближчим часом. Залишається сподіватися на новаторів, які не завдяки, а скоріше всупереч існуючим обставинам, культивують у своїх вихованцях підприємницькі навички, здатність до протистояння конкурентам, обчислення неминучих ризиків.

З іншого боку, технологіям та методам досконалого менеджменту треба навчати. Це під силу навчальним закладам з огляду на досвід, науково-методичне забезпечення, матеріально-технічну базу. Вже сьогодні для мотивації пізнавальної активності студентів, поряд з традиційними методами (лекції, семінари, практичні та лабораторні заняття), застосовуються новітні технології (ділові ігри, кейси, публічні захисти інноваційних проєктів, робота у навчально-тренувальних фірмах з моделюванням подій та процедур з реального життя). Їх головне завдання — забезпечити належний рівень менеджерських знань, умінь і навичок, створити гідні умови для розвитку важливих якостей особистості, економічного мислення, адекватних форм соціально-відповідальної поведінки.

Самостійне місце у структурі ринку освітніх послуг підприємницького спрямування займає бізнес-освіта. Її надавачами виступають ВНЗ; структури, які позиціонують себе як «бізнес-школи»; тренінгові компанії; консалтингові фірми, центри підтримки підприємництва. У Миколаєві їх два: міський (працює, головним чином, на комерційних засадах) та обласний, фінансування якого здійснюється за бюджетний кошт. Крім того, існує Українська асоціація з розвитку менеджменту і бізнес-освіти із завданням інтегрувати професійні зусилля учасників із баченням реального підприємництва щодо впровадження у практику найефективніших навчальних технологій.

Номенклатура відповідної товарної пропозиції складається з програми МВА, короткострокових тренінгів та семінарів (із загального, корпоративного, операційного та стратегічного менеджменту, маркетингу, управління пер-

⁴ Йдеться, зокрема, про амбітність, прагнення бути успішним, попри будь-що досягати поставленої мети; впевненість у власних силах; завзятість і наполегливість; незалежність мислення; орієнтацію на відтворювальну діяльність, здатність вчитися на помилках та використовувати досвід конкурентів; рішучість і сміливість; креативний підхід до розв'язання задач.

соналом, організації продажів тощо). Більшість з них розроблено у співпраці з закордонними фахівцями, які залучаються до проведення окремих курсів. співпраця, з одного боку, підвищує якість навчання. З іншого — заохочує слухачів. Вони спілкуються з компетентними спеціалістами, не виїжджаючи за кордон (для когось це занадто дорого, хтось не ризикує полишити контроль за бізнесом впродовж тривалого часу, у інших — проблеми з іноземною мовою).

Маємо відзначити, що корпорації або навіть невеликі підприємства, які аналізують сильні та слабкі сторони своїх співробітників, вдаються до підвищення їх кваліфікації власними силами. Це якраз той випадок, коли посилення компетенції переважає над бажанням прикрасити кабінет чи робоче місце дипломом або сертифікатом. Одним з головних принципів діяльності миколаївського підприємства «MDEM», що спеціалізується на суднобудівному інжинірингу, — постійне вдосконалення персоналу. Як наслідок, біля 10% робочого часу співробітників витрачається на участь в освітніх заходах. Топ-менеджери теж активно залучаються до тренінгів, семінарів, сертифікаційних програм [9, 18].

Але слід зазначити, що доки здобутки у післядипломному навчанні не позначатимуться на темпах кар'єрного зростання людини та її матеріальних статках, бізнес-освіта залишиться примхою лише окремих особистостей. Увага до неї вищих навчальних закладів визначатиметься виключно обсягами платоспроможного попиту з боку замовників.

Висновки:

1. Оскільки піднесення вітчизняного матеріального виробництва з ініціативи держави залишається предметом марного очікування, напевно щось здатне зупинити прагнення людей до самозайнятості. Безвідносно того, де саме проявлятимуться бізнес-ініціативи: у нашій країні або за її межами. Зважимо й на те, що не за горами час, коли започатковані колись справи успадкуватиме нове покоління українців. Тож не вщухатиме й попит на відповідні освітні послуги. Адміністративне втручання призведе лише до зміни вектору, за яким рухатимуться потоки абітурієнтів — на захід. Програють усі: ділова активність вщухатиме, вітчизняна вища школа опиниться перед новими проблемами без засобів їх вирішення. ВНЗ може врахувати хвилю «освітніх мігрантів» з країн, де рівень розвитку вищої школи ще нижче.

2. Збільшення пропозиції, разом із посиленням вимогливості замовників-шукачів фахових компетенцій високого гатунку, призводять до загострення конкурентної боротьби між операторами ринку. Це спричиняє виникнення додаткових ризиків, аж до настання банкрутства. Аби запобігти цьому, менеджмент ВНЗ має сконцентрувати зусилля та потенціал підпорядкованих структурних підрозділів на збільшенні продажів освітніх продуктів, які користуються попитом; угамувати витрати (особливо ті, які називають «невиробничими») та безперервно підвищувати якість навчального процесу. Слідування цим стратегіям забезпечить фінансову стабільність вищої школи.

1. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 №2984-III зі змінами та доповненнями // zakon.rada.gov.ua.

2. Бізнес-менеджмент освіта в Україні: динаміка розвитку. Щорічник досліджень. — К.: Навч.-метод. центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2004. — 107 с.

3. Діяльність малих підприємств 2007: Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. — К., 2008. — 210 с.
4. Жукова О.Ю. Теорія і практика управління компаніями // Економіст.— 2010.— №7. — С. 18–19.
5. Михальська В. Підготовка підприємців та підприємницька кадрова політика держави. Освітній аспект // Економіст.— 2011.— №3. — С. 49–51.
6. Орленко О.І., Клочко Ю.А. Аналіз бар'єрів для малого і середнього бізнесу в Україні. — К.: Н'юбізнес, 1998. — 64 с.
7. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2010/11 навчального року: Статистичний бюлетень. — К: Державний комітет статистики України, 2011. — 207 с.
8. Парсяк К.В. Маркетингові дослідження ринку освітніх послуг у контексті управління їхньою якістю // Вісник економічної науки України.— 2012.— №2. — 125–129.
9. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Держкомстат України. — К.: Консультант, 2008. — 575 с.
10. Цёхла С.Ю. Развитие предпринимательства и модернизация образования в Украине // Экономика Крыма.— 2012.— №3. — С. 64–66.
11. Hailes, W., Hubbard, R. (1977). Small Business Management: Planning and Operation. NY: Van Nostrand Reinhold & Co. 273 p.
12. Solesvik, M. (2013). Entrepreneurial motivations and intentions: Investigating the role of education major. Education + Training, 55(3): 253–271.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2013.

КНИЖКОВИЙ СВІТ

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА
ПРЕСТИЖНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Україна, 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26

E-mail: book@nam.kiev.ua

тел./факс 288-94-98, 280-80-56

Фінансово-економічний розвиток України в умовах глобалізації: Колективна наукова монографія / За ред. Я.В. Белінської. — К.: Національна академія управління, 2008. — 212 с. Ціна без доставки — 25 грн.

Монографія присвячена фінансово-економічним проблемам розвитку економіки України в умовах глобалізації. Викладені теоретико-методологічні питання розробки стратегії входження України у світове господарство та формування фінансово-економічного механізму цього процесу. В основу викладу матеріалу монографії покладені багаторічні дослідження науковців в галузі економічної теорії, фінансів та банківської справи, які були апробовані на сторінках авторитетного журналу "Актуальні проблеми економіки" в 2004–2007 роках. В монографії обґрунтовано шляхи забезпечення структурно збалансованого економічного зростання економічної системи України та її ефективного міжнародного співробітництва, визначені напрями вдосконалення всіх ланок господарської системи.